

POTKANI VE TŘÍDĚ: PŘEKRAČOVÁNÍ HRANIC TRADIČNÍHO VZDĚLÁVÁNÍ (INOVATIVNÍ PŘÍSTUPY V PROJEKTOVÉM VYUČOVÁNÍ SOCIÁLNÍ PSYCHOLOGIE NA SLEZSKÉ UNIVERZITĚ V OPAVĚ)

Lucia Drotárová

V rámci výuky sociální psychologie na Fakultě veřejných politik Slezské Univerzity v Opavě jsme přistoupili k ambicióznímu projektu, který propojuje tradiční metody s nejnovějšími technologickými trendy. Naše kurikulum, které již zahrnuje široké spektrum témat od metod sociální psychologie, sociální percepce a kognice, po sociální postoje a metody jejich změny, jsme obohatili o projektové vyučování. Tento přístup nejenže podporuje praktické aplikace teoretických znalostí, ale také rozvíjí prezentační schopnosti a dovednosti práce se skupinou.

Nově jsme do výuky začlenili i nástroje umělé inteligence, které zatím nejsou součástí oficiálních učebních osnov ani doporučené literatury. Tento inovativní krok umožňuje studentům experimentovat s technologiemi, které mají potenciál změnit způsob, jakým vnímáme a přistupujeme k sociálně-psychologickým tématům. Cílem těchto aktivit je nejen poskytnout studentům moderní vzdělávací zkušenosti, ale také zkoumat, jak mohou nástroje AI ovlivnit sociální postoje a percepci.

Metodika

Projekt byl strukturován do několika klíčových fází, začínaje přípravou a konče evaluací výsledků. Prvním krokem bylo navržení a distribuce dotazníků mezi studenty, které cílily na zjištění jejich počátečních postojů k potkanům. Tento krok byl zásadní pro získání výchozích dat, která nám umožnila posoudit účinnost následných intervencí.

Následovala hlavní fáze projektu – organizace a realizace semináře věnovaného Světovému dni potkanů. Během tohoto semináře studenti nejenže prezentovali, ale také se aktivně podíleli na vytváření obsahu a interaktivních aktivit. Příklady zahrnují použití AI pro vytvoření písničky, která byla doprovázena vizuálními materiály, interaktivní prezentace o využití potkanů v projektu APOPO, a praktický workshop na výrobu hraček pro potkany. K závěrečné fázi patřilo opětovné vyplnění dotazníku studenty, což nám umožnilo vyhodnotit, jak se jejich postoje změnily a jak efektivní byla celková intervence. Toto hodnocení bylo klíčové pro zjištění účinnosti metod a jak mohou být dále upraveny pro budoucí použití.

Výběr tématu: Proč potkaní?

Výběr potkanů jako tématu našeho projektu nebyl náhodný. Hledali jsme téma, které by umožnilo prozkoumat a ovlivnit předsudky, aniž bychom riskovali negativní sociální dopady spojené s reálnými lidskými skupinami. Práce s předsudky vůči nehumánním skupinám, jako jsou potkaní, nabízí etický způsob, jak bez rizika zhoršení stávajících předsudků zkoumat a ovlivňovat postoje.

Zároveň potkaní jako téma nesou další výhody. Neutrální či negativní postoje k potkanům nejsou pro většinu studentů centrální hodnotou, což zmenšuje riziko pocitu ohrožení nebo pokrytectví při vyplňování dotazníků a zúčastnění se projektových aktivit. Navíc, potkaní jsou často obklopeni množstvím mýtů a nedorozumění, což poskytuje bohatý materiál pro diskusi a vzdělávání v rámci sociální psychologie.

Dodatečně, náš projekt se kryje s Mezinárodním dnem potkanů, který připadá na 4. dubna, což dalo projektu přirozený časový rámec a dodalo mu aktuální relevanci. Toto všechno společně poskytlo ideální příležitost k zařazení tohoto tématu do našeho kurikula.

Realizace projektu

Měsíc před plánovanou akcí byl připraven dotazník zaměřený na postoje k potkanům jako mazlíčkům. Unikátní na tomto dotazníku bylo, že sloužil současně jako studijní materiál. Jednotlivé typy otázek – demografické, Likertova škála, sémantický diferenciál nebo otevřené otázky – byly jasně označeny, což je neobvyklé, ale zde to fungovalo jako efektivní výukový nástroj. Pro opakované měření postojů po aktivitě byla připravena varianta dotazníku, kde se některé otázky opakovaly, zatímco otevřené otázky byly nahrazeny novou sadou.

V rámci logistické přípravy bylo nezbytné upravit rozvrhy seminárních skupin pro den akce (4. dubna), což vyžadovalo koordinaci s ostatními vyučujícími a získání souhlasu od nadřízených. Tato změna umožnila, aby všechny seminární skupiny měly výjimečně společné vyučování, což bylo klíčové pro integraci a společnou participaci.

Studenti byli vyzváni, aby se dobrovolně přihlásili jako vystupující na akci. Pro studenty sociální psychologie byla tato aktivita nabízena jako možnost nahradit jinou nesplněnou aktivitu. Zajímavým případem byla studentka, která již předmět sociální psychologie absolvovala, ale jako nadšená chovatelka potkanů se rozhodla vystoupit. V jejím případě bylo nutné zajistit omluvení její absence na jiných vyučovacích hodinách během akce.

Průběh akce a jednotlivé aktivity

Vliv umění na tvorbu a změnu postojů: Píseň generovaná AI jako úvod

Dne 4. dubna se uskutečnila klíčová fáze našeho projektu, seminář věnovaný Světovému dni potkanů. Akce byla zahájena působivou AI generovanou písní „Celebrate The World Rat Day – April 4th!“, kterou jsem jako vyučující připravila k úvodu. Byla

vytvořena nástrojem suno.ai, který na základě mého promptu vytvořil text, hudbu, zpěv i instrumentální doprovod. Píseň sloužila jako předobraz toho, jak umění může ovlivnit naše postoje a stereotypy. Pro výrobu videoprezentace byly použity reálné fotografie potkanů získané od mě, naší studentky-chovatelky, a dalších chovatelů, se kterými komunikuji přes sociální sítě, a finální editace proběhla v aplikaci HitFilm. Libivá a veselá popová píseň (Drotárová, 2024) naladila studenty pozitivně a obrázky potkanů přitáhly pozornost všech účastníků, což bylo vidět na intenzivním sledování projekce a pozitivních emocích a pobavení, jež se odrážely v jejich mimice.

Studenti jako klíčoví aktéři změny

Studenti, kterým bylo umožněno navrhnout si svá témata nebo si vybrat z těch, která jsem jim představila, se ukázali jako klíčoví aktéři v procesu změny postojů. Byla jsem příjemně překvapena rozmanitostí přístupů a hloubkou zpracování, které studenti přinesli.

Rebeka Mrnková si vybrala téma, které se zdálo být na první pohled neutrální, ale bylo zásadní pro pochopení kognitivních aspektů formování postojů – vznik a historie Světového dne potkanů. Její prezentace představila důležité historické kontexty a osvětlila, jak takové události mohou formovat kolektivní povědomí a postoj společnosti k jinak ignorovaným nebo špatně chápaným skupinám.

Kateřina Jabůrková představila fascinující práci neziskové organizace APOPO, která využívá schopností potkanů například k odminování a detekci tuberkulózy. Skrze svou prezentaci přiblížila, jak tyto potkany, označované jako hrdinské („hero rats“) díky své lehké váze, která neaktivuje nástražné miny, a své imunitě vůči TBC, přinášejí neocenitelné služby lidstvu. Tato témata ilustrovala, že i skupiny, k nimž má společnost předsudky, mohou být nejen přínosem, ale mohou doslova zachraňovat životy.

Ve smyslu sociální percepce a kognice tím posouvala skupinu „oni, jiní a cizí, ne naši“ ke skupině „my“ (zde „my, lidé“) tím, že ji představila ve světle „oni, kteří jsou nám velice užiteční“.

Kontakt s nestereotypním jedincem: Potkani v novém světle

Adriana Dušková nám předvedla, jak může osobní vášeň pro chov potkanů ovlivnit jejich percepci jako domácích mazlíčků. S sebou přinesla dvě potkaní samičky, které se staly živými ukázkami jejího prezentovaného tématu.

Zatímco studenti měli možnost potkany pohlédit a zažít s nimi přímý kontakt, Adriana mluvila o svých zkušenostech jako dlouholetá chovatelka a cvičitelka. Protože se její „holky“ v novém prostředí necítily dostatečně motivované k předvedení triků, použila alternativní ukázkou – video známé influencerky v komunitě chovatelů potkanů, Shadow Rat. (Shadow The Rat, 2020)

Studenti byli obzvláště uchvázeni triky, jako je „ukradni peníze z peněženky uložené v kabelce“, stejně jako potkaním basketbalem a obrazy, které potkani malovali štětcem držným v tlamě a packách. Toto vystoupení zdůraznilo, že potkani jsou schopní

naučit se a předvést úžasné triky, čímž poskytlo studentům příležitost vidět tyto zvířecí společníky v úplně jiném světle.

Přivedením cvičených potkaních samiček a demonstrací jejich zvláštních schopností nabídla Adriana studentům živý příklad, který vyvrátil běžné předsudky o potkanech jako divokých a nechvalně známých tvorech. Tyto její „holky“ se tak staly mostem k lepšímu pochopení a ocenění inteligence a schopností potkanů.

Obr. 1 Kontakt s nestereotypním jedincem – cvičení potkani

Zdroj: z archivu autorky

Vizuální strategie: Demytizace potkanů s Eliškou Štefkovou

Eliška Štefková využila své vystoupení k tomu, aby demonstrovala, jak lze rozmontovat předsudky. Její prezentace, která vizuálně zaznamenala odstranění mýtů o potkanech prostřednictvím velkého rudého „X“, byla nejen informativní, ale i vizuálně poutavá a zapamatovatelná. Tento akt „přeškrtnutí“ mýtů pomohl divákům vidět rozdíl mezi nepravdivými předpoklady a realitou.

Ve druhé části svého vystoupení se Eliška věnovala projektu Utopia 25, experimentu, který vyvolává znepokojení svými paralelami mezi chováním hlodavců a lidskou společností. Diskuse o tomto experimentu přenesla posluchače z konkrétních záležitostí sociální psychologie do širšího kontextu, zahrnující také etické a filozofické otázky spojené s utopii a dystopií. Tím otevřela prostor pro interdisciplinární dialog a poskytla příklad, jak témata sociální psychologie mohou rezonovat i v širších humanitních vědách.

Kreativita a společná činnost jako mosty k porozumění

Tereza Bůžková přinesla do projektu jedinečný rozměr, spojující kreativitu s metodami sociálního učení. Ve svém workshopu, který navazoval na téma potkanů, nabídla alternativní pohled na to, jak se lze tematikou zabývat bez přímého kontaktu se zvířaty. Místo výroby hraček pro potkany studenti pod jejím vedením tvořili hračky ve tvaru potkanů. Tereza, studentka Sociální patologie a prevence s předchozím vzděláním v pedagogickém oboru, připravila veškerý potřebný materiál, zatímco studenti byli vyzváni, aby přinesli základní šicí pomůcky. Poté jim přečetla jí připravenou pohádku v rámci evokace, a následně vysvětlila postup ušití hračky.

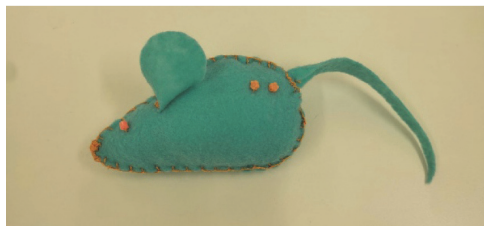
Tento společně trávený čas, kdy studenti spolu tvořili a učili se novým dovednostem, nejenže podporoval pouto a spolupráci ve skupině, ale také poskytoval příležitost k přemýšlení o potkanech v pozitivnějším světle. Když studenti společně vytvářeli látkové figurky, byli přirozeně vedeni k diskuzím a k přehodnocení svých původních představ o těchto malých hlodavcích. Terezin workshop ukázal, že společná tvořivá činnost může být silným nástrojem snižování předsudků a otevírání mysli.

Obr. 2 Vysvětlování postupu tvorby

Zdroj: z archivu autorky

Obr. 3 Výsledek

Zdroj: z archivu autorky

Peer-to-peer vzdělávání: Rozvoj komunikačních dovedností a vzájemné hodnocení

Interaktivní charakter našeho semináře byl obohacen nejen prezentacemi studentů, ale i aktivním zapojením jejich spolužáků, kteří nevystupovali. Tito studenti obdrželi speciálně připravené hodnotící formuláře zaměřené na analýzu komunikačních dovedností prezentujících. Položky na formuláři se týkaly verbálních i neverbálních aspektů prezentace, zaujetí vystupujícího a struktury jeho výstupu. Tímto způsobem byli

studenti vedeni k vědomému vnímání a kritickému hodnocení komunikace, což je klíčové pro jejich budoucí profesionální rozvoj.

Vystupující pak obdrželi individualizovanou zpětnou vazbu od vyučující, která jim poskytla cenné podněty pro další zlepšování jejich prezentace a interakce s publikem. Tento přístup posiluje peer-to-peer učení a zdůrazňuje význam aktivního naslouchání a konstruktivní kritiky v procesu učení.

Tato vzájemná interakce mezi studenty představuje příklad dobré praxe ve vzdělávání, která podporuje rozvoj kritického myšlení a komunikačních dovedností – neocenitelných nástrojů v jakémkoli oboru.

Závěrečná evaluace

Projekt jsme zakončili opětovným vyplněním dotazníku, který nám poskytl cenná data o změně postojů studentů k potkanům. Předběžné výsledky ukázaly pozitivní posun v percepci potkanů mezi účastníky, což naznačuje úspěch našich edukativních a interaktivních metod.

Závěr: Síla integrace inovativních a tradičních přístupů v sociální psychologii

Projekt věnovaný Světovému dni potkanů názorně ukázal, jak může kombinace inovativních technologií a klasických, manuálních metod obohatit vzdělávací proces. Použití umělé inteligence pro tvorbu hudby a tradiční ruční práce při výrobě hraček ve tvaru potkanů jsou příklady, jak rozmanité přístupy mohou efektivně přispět k cílené práci s problematikou předsudků a stereotypů.

Studenti se nejen učili o sociálních postojích a jejich formování, ale také aktivně rozvíjeli své komunikační a prezentační dovednosti. Projekt podpořil nejen hlubší pochopení psychologických konceptů, ale i zlepšení schopnosti kritického myšlení a efektivní komunikace.

Interaktivní a multidisciplinární přístup tohoto projektu poskytl studentům příležitost překonat předsudky a rozvíjet empatii prostřednictvím přímého kontaktu s nestereotypními jedinci a peer-to-peer vzdělávání. Zpětná vazba a hodnocení mezi studenty navíc poskytly cenné příležitosti pro osobní rozvoj a sebereflexi.

Tato zkušenost by měla sloužit jako inspirace pro další vyučující v oblasti sociální psychologie i jiných disciplín, kde může být tento kombinovaný přístup aplikován k obohacení studijního programu a k posílení kompetencí studentů.

Literatura

DROTÁROVÁ, L. *Celebrate The World Rat Day – April 4th!* 2024. Available from: <https://www.youtube.com/watch?v=uzOqv6aPw6Y>.

Shadow The Rat. *Amazing Tricks with Bean the Rat!* 2020. Available from: <https://youtu.be/TrkTaYmq5al?si=2-RPHjun2tHSLgiu>.

Použité nástroje umělé inteligence

OpenAI. DALL-E [software]. 2023. Available from: <https://chat.openai.com/>.

Suno. Suno AI Music Maker [software]. 2023. Available from: <https://suno.com/>.

Kontakt

Mgr. Lucia Drotárová, PhD.

Fakulta veřejných politik v Opavě, Slezská univerzita v Opavě

Ústav pedagogických a psychologických věd

Bezručovo náměstí 885/14, 746 01 Opava, Česká republika

lucia.drotarova@fvp.slu.cz